

sió geogràfica Però convé no entendre-ho en el sentit que sigui suspecte de ser-hi poc genuí o reforçat per importació estrangera, com ho és indubtablement en el Centre i O hispànics. Comencem per notar que ja el tenim en Dante, Boccaccio, D. Cavalca i Giov. Villani, tots ells dels primers anys o el primer terç del segle XIV assegurat per la rima en Dante en el sentit de «ripa tagliata a picco». «così ne puose al fondo Gerione, / al piè della stagliata rocca, / e discarcate le nostre persone / si dileguò, come da corda cocca» (com es dispara una fletxa, l'home-ocell mitològic, que ha fet baixar en vol els dos poetes), *Inferno* XVII, 134; també en el sentit de 'fortalesa': «sicura quasi rocca in alto monte / sede sovr' essa ---» (una dama), *Purgatorio* XXXII.

També aquí apareix com a clar sinònim de 'castell', en Boccaccio: «la ricchezza nelle fortissime rocche teme l'insidie», i en el seu *Corbaccio* amb metàfora amorosa: «Queste parole, così dette, sono i martelli --- i quali le dure rocche, gli strabocchevoli balzi convien che rompano», i quan Giovanni Villani (1275-1348) conta «essendo messer Ramondo di Cardona all'assedio della rocca di Bisignano» (Calàbria) no deixa d'interessar-nos especialment de veure-ho referit a un general català de Sicília, que encara que pertanyent a una branca dels Cardones establerta a Sicília, devia ser fill d'un de nascut a Catalunya.

No es treu d'això la impressió d'un mot de regust foraster per a aquests grans clàssics de primera hora. Avui en l'*AIS*, *rocca* figura en el sentit de «riparo sotto una roccia sporgente» en dos punts de Lombardia (mapa 424a), en diverses zones italianes en el sentit de «parete» (423a), i en el de «sasso» (1673) i la mateixa obra el porta com a sicilià, en la frase «butta via queste pietre» (1674). Doncs, encara que hi hagi diverses apreciacions sobre el grau d'autoctonia de *ROCCA en italià, en una cosa hi ha acord general i és que aquest grau sembla més petit en el Migdia d'Itàlia, car allà es troba poc en qualitat d'apel·latiu, si bé continua estant-hi representat per molts topònims. Això es pot interpretar en dos sentits: que hi és tan antic com en el Nord, i hi ha decaïgut més en l'època moderna, o que en toponímia s'hi va difondre sobretot des de la fi de l'Edat Mitjana partint del gran ús com a nom de forts i castells, aportat allà en gran part pels normands, catalans i provençals que ho dominaren o s'hi establiren. Com a índex grosser, però que ens orientarà comparant-lo amb el que he fet de la toponímia francesa, he comptat que hi ha 89 noms de municipis formats amb *Rocca*, i derivats, o començant per aquest mot.

En els dominis lingüístics castellà i portuguès, la diferència és neta aquí no hi ha dubte que es tracta sobretot d'una importació forana, encara que ja vagi començar des d'antic i hagi transcendit fins a l'ús comú en les dues llengües. En castellà la raó fonètica és concloent. En les altres llengües romàniques es parteix pertot d'una *o* oberta: oc. ant. *rōca*, oc. mod. *roco*, fr. *roche* (en els quals una *o* s'hauria tornat *ú*, grafada *ou*), l'italià distingeix precisament *rōcca* de *rōcca* 'flosa'. si en castellà fos autòcton la *o* s'hi hauria tor-

nat *ue*.

També es deixa sentir la seva absència en tots els escriptors medievals, absència absoluta si posem a part el lleonès, on apareix isoladament el primer testimoni, en el *Cuento de Otas* (1.º quart del S. XIV), després no n'hi ha més notícia fins als diccs. de Nebrixa i d'A. de Palencia, en els anys 1490, però en literatura imaginativa o moralista quasi no comença fins a mitjan S. XVI, per més que n'hi hagi un cas en tres poetes de mj. S. XV (Santillana, Mena i GzManrique) molt influenciats per la lírica catalana i occitana; abunda en els clàssics de c. 1600 i avui és un mot usat generalment, o almenys conegut, tanmateix el vell mot *peña* continua essent de to molt més popular pertot i encara més entre la gent de muntanya.

La penetració d'aquesta família de mots en castellà degué ser lenta i va començar aviat, en els derivats. Un verb en participi *enrocado* apareix en Pero Tafur, a mj. S. XV 'inaccessible entre cingles o penyes'. Sobretot el verb *derrocar* que ja veiem en el *P. del Cid*: «los pendones e las lanças --- empleando, a los unos firiendo e a los otros derrocando» (v. 1007); i és molt freqüent a tota l'Edat Mitjana («derrocáronle de los cuellos» en el *P. de Yúçuf*), «más quierio asno que me lleve, que cavallo que me derrueque» en els *Refraes que dixen las Viejas* (princ. S. XV).

Com es veu per aquest cas i d'altres (Mtz de Toledo, Quevedo etc.) el present antic era amb diftong, *derrueca*, ço que ja demostra que la seva penetració fou anterior a la de *roca* i més fonda: en un temps en què el sentiment de la correspondència *ue = o* era molt més viu. *Derrocar* és derivat de *roca*, de la mateixa manera que el cast. *derrubar*, abans *derrubar*, deriva de *RŪPES* 'penya', i tal com *derrubar* ve de *riba* o *despeñar* de *peña*, però les antigues expressions castellanes eren aquestes: *derrocar* degué entrar en castellà com a sinònim de luxe, segurament com a expressió militar, de cavallers a qui abellia d'imitar la fraseologia catalana i occitana, que són les llengües on *derrocar* és molt antic i l'única expressió usual amb el paper del cast. *derrubar*.

En portuguès és encara un mot més recent i desaratat que en castellà: ni tan sols figura en diccs. històrics com Cortesão (*Subsídios*), i Moraes no el cita sinó a l'últim terç del S. XVI, en Camões i els seus imitadors Mausinho i Franco Barreto (que en part semblen alludir al *Cabo de Roca*); l'*Onomástico* de Cortesão (p. 296) en dóna una sola cita (que ha servit a Pedro Machado per posar en dubte la meua afirmació), però que, com a molt, serviria d'índici isolat d'un ús toponímic: «subtus Monte Zebrario in villa quam vocitant *rocas monasterio*, quod ---» en un text de l'any 1002.²

WMettmann (*Rom. Forschungen*, 1962, p. 55) posa en relació amb aquesta cita, i amb les opinions meua i de Machado, un passatge o títol de les *Cantigas* gallegues d'Alfons el Savi: «Como Santa Maria de Monserraz guardou o mōesteiro que non feriss' a pena en ele, que caeu da *roca*», fent notar que referint-se al nostre Montserrat, això tanmateix sembla venir del català;